

УДК 502.753(477.83)

К. М. Данилюк, мол. наук. співроб.Державний природознавчий музей НАН України
вул. Театральна, 18, м. Львів, 79008,
Тел. 8(0322)72-89-17, e-mail: museum@museum.lviv.net**РАРИТЕТНІ ТАКСОНИ ФЛОРИ СУДИННИХ РОСЛИН
РЕГІОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ “НАДСЯНСЬКИЙ”
(УКРАЇНСЬКІ КАРПАТИ)**

На основі власних польових досліджень наведено список раритетних таксонів флори регіонального ландшафтного парку “Надсянський”, їхній охоронний статус відповідно до існуючих созологічних опрацювань, що торкаються флор різних адміністративних та природних виділів: України, Карпат, Українських Карпат, Львівської області, а також дані про їх місцезнаходження на досліджуваній території. У флорі “Надсянського” парку нараховується 52 раритетних таксони, які підлягають різного рівня охороні.

Ключові слова: регіональний ландшафтний парк “Надсянський”, раритетні таксони.

Опрацювання практичних заходів щодо збереження раритетного фітогенотипу та його біотичної різноманітності необхідне для підтримання нормального функціонування і сталого розвитку екосистем, підтримання стабільності біогеохімічних процесів і спонтанного розвитку біоти, збереження екологічного балансу в регіоні й, водночас, для відтворення й раціонального використання відновних біотичних ресурсів [1]. Незважаючи на тривалу історію вивчення флори судинних рослин Українських Карпат, все ще залишаються території, зовсім не досліджені у флористичному відношенні, і саме до таких належить регіональний ландшафтний парк “Надсянський” (РЛПН). Окремі фрагментарні дані про флору парку наведені у нечисленних працях В. І. Чопика [2, 3], О. М. Підгребельної [4]. Нечисленні гербарні зразки з даної території В. Ткачика зберігаються у гербарії Державного природознавчого музею у Львові (LWS).

З точки зору практики природоохоронної справи, з метою оптимізації охорони рідкісних, зникаючих, а також інших видів рослин, яким *de jure* надано охоронний статус, важливим є складання флорографічно вивіренних, достовірно созологічно зважених регіональних списків видів, що підлягають охороні [5].

Метою роботи є узагальнення власних матеріалів та літературних даних з розміщення раритетних видів судинних рослин на території регіонального ландшафтного парку “Надсянський”.

Район, матеріали і методи досліджень

РЛПН площею 19428 га займає південно-західну частину Турківського району Львівської області, він є складовою Міжнародного біосферного заповідника “Східні Карпати” (рис. 1).

У фізико-географічному відношенні РЛПН розташований у північно-західній частині Українських Карпат, на північно-східному макросхилі Карпатської гірської системи. За геоморфологічним поділом РЛПН знаходиться у межах

Водороздільно-Верховинської геоморфологічної області, у районі Стрийсько-Сянської верховини, Кросненської тектонічної зони [6]. Парк репрезентує низькогірні ландшафти (640–951 м н. р. м.) Стрийсько-Сянської верховини із буковими, хвойними та мішаними лісами, ділянками вторинних лук, населених пунктів та орних земель. Територія РЛПН лежить у поясі букових лісів [7]. На сьогодні ліси та лісовкриті землі займають 51,6%, сільськогосподарські угіддя – 42,9% площі парку.

Рис. 1. Міжнародний біосферний заповідник “Східні Карпати”

Раритетні рослини було виявлено у процесі інвентаризації флори РЛПН. Матеріалом для складання конспекту флори судинних рослин РЛПН були наші польові дослідження, проведені у 2005–2007 роках (гербарні збори зберігаються у гербарії ДПМ НАНУ (LWS). Список судинних рослин складено за системою А. Л. Тахтаджяна [8]. Номенклатуру таксонів прийнято згідно *Flora Europaea* [9, 10] зі змінами Л. Тасенкевич [11].

Раритетний фітогенофонд складається з таких груп видів: рідкісних, рідкісних і зникаючих, зникаючих, а також інших ендемічних і флористично оригінальних таксонів (монотипні групи, види на межах ареалів тощо), яким сьогодні ніщо не загрожує, але вони становлять цінність як складові автохтонного ядра флори, визначають її особливості [1]. Для визначення характеру раритетності генофонду слід мати на увазі два поняття: вид первинно (природно) та вторинно рідкісний або зникаючий (популяції зменшуються внаслідок антропогенного впливу).

Для визначення раритетного компонента флори вищих судинних рослин РЛПН ми скористалися літературними джерелами: [5] (оцінка соціологічного стану подана за категоріями МСОП 1987), [12] (за категоріями рідкісності для Українських Карпат за МСОП 1998), [13] (за МСОП 1994) та [14], оскільки

в стандартах оцінки раритетності таксонів є певні розбіжності, у дужках ми зазначили шкали соціологічного статусу, яких дотримувалися автори згаданих публікацій.

Результати досліджень

Наводимо перелік раритетних рослин ландшафтного регіонального парку "Надсянський" за сучасними даними.

Andromeda polifolia L. (рідкісний [5], вразливий [13]). На території парку єдине місцезростання: верхове болото в урочищі (ур.) Мішок.

Astrantia major L. (менше загрожений [12], вразливий [14]). Трапляється спорадично на усій території парку, на луках, досить часто.

Carlina acaulis L. subsp. *acaulis* (рідкісний [5], менше загрожений [12]). Місцезнаходження: хр. Червоний верх (1 локалітет), на луках.

Centaurea phrygia L. subsp. *carpatica* (Perc.) Dostbł. (менше загрожений [12], рідкісний [14]). Часто на усій території парку, луки.

Dactylis glomerata L. subsp. *slovenica* Domin. (критично загрожений/таксон з недостатньою інформацією [12]). 1 місцезнаходження на території РЛПН, на узліссі, в районі с. Нижня Яблулька, сінокосні луки.

Dactylorhiza fuchsii (Druce) Soó subsp. *Fuchsii* (вразливий [12], рідкісний [14]). Спорадично на всій території парку, луки.

Dactylorhiza incarnata (L.) Soó subsp. *incarnata* (загрожений [12], рідкісний [14]). На території парку 8 місцезнаходжень, на луках.

Dactylorhiza maculata (L.) Soó subsp. *Maculata* (вразливий [12], рідкісний [14]). На території РЛПН єдине місцезнаходження на верховому торфовищі в ур. Мішок.

Dactylorhiza majalis (Reichenb.) P.F.Hunt et Summerhayes (вразливий [12], рідкісний [14]). Спорадично на усій території парку, на луках.

Dactylorhiza sambucina (L.) Soó. (вразливий [12, 14]). На території парку 2 місцезнаходження: у районі Сянського хребта на пасовищі та на перелозі, що заростає ялівцем.

Dianthus barbatus L. subsp. *compactus* (Kit.) Neuffel. (вразливий [12]). На території парку 2 місцезнаходження: с. Боберка, хр. Сянський, на луках.

Drosera rotundifolia L. (вразливий [5], загрожений [12]). На верховому торфовищі в ур. Мішок.

Epipactis helleborine (L.) Crantz. (вразливий [12, 14]). У парку трапляється спорадично по всій території в букових, смерекових лісах, на зрубках.

Epipactis palustris (L.) Crantz. (вразливий [12], рідкісний [14]). Спорадично по всій території парку (8 місцезнаходжень), на еутрофних висячих болотах.

Equisetum hyemale L. (рідкісний [5], менш загрожений/таксон з недостатньою інформацією [12]). В ур. Мішок, в буково-ялищево-смерековому лісі.

Equisetum telmateia Ehrh. (рідкісний [5], менш загрожений/таксон з недостатньою інформацією [12]). Місцезнаходження на території парку: спорадично по всій території у букових, хвойних, мішаних лісах, на узліссях, досить часто.

Euphorbia carpatica Wołoszczak. (менш загрожений [12]). Єдине місцезростання – в околицях с. Сянки, у смерековому лісі.

Fraxinus ornus L. (критично загрожений [12], зникаючий [14]). Культивується біля осель, зрідка «втікає» з культури.

Galanthus nivalis L. (вразливий [12, 14]). Єдине місцезростання – хребет Бучок, у буковому лісі.

Gymnadenia conopsea (L.) R.Br. subsp. *Conopsea* (вразливий [12], рідкісний [14]). спорадично по всій території парку, на луках, узліссях.

Gymnadenia conopsea (L.) R.Br. subsp. *densiflora* (Wahl.) Dietr. (загрожений [12]). Спорадично на всій території парку, на луках.

Hesperis matronalis L. subsp. *candida* (Kit.) Hegi et E.Schmid. (загрожений/таксон з недостатньою інформацією [12]). На території парку одне місцезнаходження на березі р. Сян, в ур. Мішок.

Hyperzia selago (L.) Bernh. ex Schrank et Mart. (загрожений [12], зникаючий [14]). Спорадично трапляється у хвойних лісах на всій території парку.

Ledum palustre L.(вразливий [5, 13]). У парку єдине місцезростання – оліготрофне болото в ур. Мішок.

Lilium martagon L. (вразливий [12, 14]). На території парку дві місцезнаходження (хр. Красний та ур. Мішок), у хвойному та мішаному лісі.

Listera ovata (L.) R.Br. (рідкісний [14]). Спорадично на всій території парку, на луках, узліссях.

Lunaria rediviva L. (менш загрожений [12], рідкісний [14]). На території парку трапляється у букових та мішаних лісах (хребет Бучок, ур. Мішок).

Lycopodium annotinum L. (менш загрожений [12], вразливий [14]). На території парку одне місцезнаходження (край відкритої частини оліготрофного болота, ур. Мішок).

Melampyrum saxosum Baumg. (менш загрожений [12]). Трапляється спорадично на усій території (луки, узлісся).

Neottia nidus-avis (L.) L.C.M. Richard. (рідкісний [14]). На території парку спорадично трапляється у букових лісах.

Platanthera bifolia (L.) L.C.M.Richard. (рідкісний [14]). Часто на усій території парку, на луках, перелогах, відкритих ділянках лісу.

Symphytum cordatum Waldst. et Kit. ex Willd. (рідкісний [5], менш загрожений [12]). Трапляється часто у букових лісах.

Traunsteinera globosa (L.) L.C.Richard. (вразливий [12], рідкісний [14]). На території РЛПН ми виявили три місцезнаходження (хребет Бучок, околиці хутора Ліски, околиці села Нижня Яблунька), на сінокісних луках.

Vaccinium microcarpum (Turcz. ex Rupr.) Schmalh. (загрожений/таксон з недостатньою інформацією [12], вразливий [13], зникаючий [14]). На території парку одне місцезнаходження (верхове болото в ур. Мішок).

Vaccinium oxycoccos L. (вразливий [13]). У парку єдине місцезростання: верхове болото в ур. Мішок.

Valeriana dioica L. subsp. *simplicifolia* (Reichenb.) Nyman. (рідкісний [14]). На території РЛПН 8 місцезнаходжень, на еутрофних висячих болотах.

Valeriana tripteris subsp. *austriaca* H.Walther. (вразливий [12]). На території парку єдине місцезнаходження – в ур. Мішок, у буково-ялишево-смерековому лісі.

Окрім вище перерахованих таксонів, виключно у Львівській області підлягає охороні ще 15 видів [5]: вразливі *Luzula sylvatica* (Hudson) Gaudin, *Melica uniflora* Retz.; рідкісні *Cirsium erisithales* (Jacq.) Scop., *Hypericum humifusum* L., *Lycopodium clavatum* L., *Lysimachia nemorum* L., *Oreopteris limbosperma* (Bellardi ex All.) J.Holub, *Orobanche minor* Sm. in Sowerby, *Pastinaca sativa* L.; *Pulmonaria mollis* Wulfen ex Hornem, *Rosa pendulina* L., *Salix silesiaca* Willd., *Streptopus amplexifolius* (L.) DC; група созологічного ризику – *Acorus calamus* L., *Centaurea mollis* Waldst. et Kit.

Серед причин, що зумовлюють раритетність таксонів на території парку “Надсянський”, переважають природні, що є закономірним, оскільки на землях парку сільське господарство ведеться традиційним способом, який гармоніює з природою. Деякі раритетні види: *Dactylorhiza majalis*, *Gymnadenia conopsea* subsp. *conopsea*, *Listera ovata* та *Platanthera bifolia* масово трапляються на території парку обабіч доріг, на пасовищах, сіножатях, сільськогосподарських угіддях, які тривалий період (близько 20 років) не обробляються. Їх масовому поширенню сприяє господарська діяльність, завдяки якій створюються місцезростання із зниженою конкуренцією щільнодернинних злаків (у менш змінених умовах у парку ці види також надають перевагу місцям із зниженою конкуренцією злаків — постійно або тимчасово перезволоженим ділянкам, які на території парку трапляються на невеликих площах).

Сьогодні, коли сила антропогенного тиску на природу переступила критичну межу, у людства залишився єдиний правильний шлях використання природних ресурсів в цілому та рослинних ресурсів як основи автотрофного блоку екосистеми зокрема: обмеження споживання та збереження того, що ще залишилося. Про це йдеться у статті В. Назарова [15]: “Відповідно до закону Р. Ліндемана, не можна (без ризику руйнування екосистеми) вилучати із будь-якого рівня трофічної піраміди більше 10% сухої ваги речовини. Людство і великі тварини як консументи вищого порядку можуть розраховувати разом лише на 1% первинної продукції рослин. Самі люди – без тварин – використовують і водночас руйнують у 40 разів більше, що прирікає інші організми на неминуче зникнення. Неминуче повинна зникнути і людина як біологічний вид, якщо своєчасно не буде вжито заходів для самообмеження”.

Ландшафтні парки в Україні повинні відігравати вагомую роль у збереженні природних ресурсів, першим кроком до цього є інвентаризація й визначення раритетної складової флори, що й було зроблено для РЛПН, це дозволить забезпечити ефективнішу охорону рідкісних і зникаючих видів в межах парку “Надсянський”, який є складовою як української, так і загальноєвропейської екомережі.

Висновки

Отже, на території парку зростає 52 раритетних таксони, які охороняються на різних рівнях: 22 – занесені до Червоної книги України, 4 – рідкісні для Карпат, 30 – для Українських Карпат та 22 таксони, що підлягають регіональній охороні у Львівській області. Найбільше серед раритетних таксонів представників родини орхідних – 12 видів (23 %), загрожений стан популяцій представників цієї родини зумовлений особливостями біології розвитку. Велика частка серед таксонів, які підлягають охороні належить до гранично-ареальних видів – 22, до реліктових – 10, до ендемічних – 8 видів.

Література

1. Стойко С. М., Яценко П. Т., Кагало О. О. та ін. Раритетний фітогенофонд західних регіонів України- Л.: Ліга-прес, 2004. - 232 с.
2. Чопик В. І. Флора і рослинність західної частини Українських Карпат та їх народногосподарське значення. - К.: Вид-во академії наук УРСР, 1958. - 57 с.
3. Чопик В. І. Флористичні особливості західної частини Українських Карпат // Укр. ботан. журн. - 1960. - XVII, № 1. - С. 59- 66.

4. Підгребельна О. М. Знахідка оліготрофного болота на території Стрийсько-Сянської верховини (Українські Карпати) // Наук. осн. збереж. біот. різноманітності. – 2001. – Вип. 3. – С. 46–50.
5. Кагало О. О., Сичак Н. М. Рідкісні, зникаючі та інші види судинних рослин Львівської області (Україна), які потребують охорони // Наук. осн. збереж. біот. різноманітності. – 2002. – Вип. 4. – С. 46–50.
6. Цись П. Н. Геоморфологія і неотектоніка // Українські Карпати. – Л., 1968. – С. 50–76.
7. Голубець М. А., Малиновський К. А. Рослинність // Природа Українських Карпат. – Л., 1968. – С. 125–160.
8. Тахтаджян А. Л. Система магнолиофітов. – Л.: Наука, 1987. – 439 с.
9. Flora Europaea: In 5 vols. / Eds. T. G. Tutin, V. H. Heywood, N. A. Burges, D. M. Moore, D. H. Valentine, S. M. Walters, D. A. Webb. – Cambridge University Press, 1964 – 1980.
10. Flora Europaea: Vol. 1 (2nd ed.) / Eds. T. G. Tutin, N. A. Burges, A. O. Chater, J. R. Edmondson, V. H. Heywood, D. M. Moore, D. H. Valentine, S. M. Walters, D. A. Webb, J. R. Akeroyd, M. N. Newton. – Cambridge University Press, 1993. – 481 p.
11. Тасенкевич Л. Природна флора Карпат. Список видів судинних рослин. – Л.: ДПП НАН України, 1998. – 609 с.
12. Малиновський К., Царик Й., Кияк В. та ін. Рідкісні, ендемічні, реліктові та погранично-ареальні види рослин Українських Карпат. – Л.: Ліга-Прес, 2002. – 76 с.
13. Тасенкевич Л. О. Червоний список судинних рослин Карпат. – Л.: ДПМ НАН України, 2002. – 28 с.
14. Червона книга України. Рослинний світ / Під ред. Ю. Р. Шеляг-Сосонка. – К.: Українська енциклопедія, 1996. – 602 с.
15. Назаров В. И. Идея “превращения” биосферы в ноосферу глазами биолога // Бюл. Моск. о-ва исп. природы. Отд. биол. – 2004. – Т. 109, вып. 3. – С. 3–8.

К. М. Данилюк

Государственный природоведческий музей НАН Украины,
ул. Театральная, 18, г. Львов, 79008

**РАРИТЕТНЫЕ ТАКСОНЫ ФЛОРЫ СОСУДИСТЫХ РАСТЕНИЙ
РЕГИОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКА “НАДСЯНСКИЙ” (РЛПН)
(УКРАИНСКИЕ КАРПАТЫ)**

Резюме

Изложен список раритетных таксонов флоры регионального ландшафтного парка “Надсянский”, составленный на основании наших полевых исследований, приведен их созологический статус соответственно с разными источниками, а также детальные сведения о их распространении на исследованной территории. Во флоре “Надсянского” парка насчитывается 52 раритетных таксона, которые подлежат разного уровня охране.

Ключевые слова: региональный ландшафтный парк “Надсянский”, раритетные таксоны.

K. Danylyuk

State Museum of Natural History, NAS of Ukraine, Lviv
Teatral'na st., 18, Lviv, 79008

**THE PROTECTED SPECIES OF THE VASCULAR PLANTS FLORA OF NADSYANSKY
REGIONAL LANDSCAPE PARK (NRLP) (THE UKRAINIAN CARPATHIAN'S)**

Summary

On the basis of our field investigations the list of the vascular plants flora of NRLP protected species was composed. More over, according to “The Red Data Book of Ukraine” (1996) [14], the IUCN (1987, 1994, 1998) their conservation status and the detailed information concerning their distribution on the investigated territory were given. One may conclude that flora of NRLP contains 52 species of protected vascular plants to be under different conservation levels.

Keywords: Nadsyansky Regional Landscape Park, protected species.